

Kampen om dagsorden: et historisk tilbakeblikk på stortingsvalgene 1957–2017

Stine Hesstvedt

Forsker II, Institutt for samfunnsforskning
stine.hesstvedt@samfunnsforskning.no

Johannes Bergh

Forsker I, Institutt for samfunnsforskning
johannes.bergh@samfunnsforskning.no

Rune Karlsen

Professor, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo
rune.karlsen@media.uio.no

Innledning

Valgkamper blir gjerne omtalt som en «kamp om dagsorden» (Valen, 1999). Hvilke saker som opptar velgerne, og hvorvidt politikere kan å overbevise velgere om at de har de beste politiske løsningene, er tett forbundet med valgresultatet. I et demokratisk perspektiv er det også avgjørende at partiene evner å presentere politiske løsninger på saksfelt som velgerne opplever som viktige for deres ve og vel (Dahl, 2000). Mens valgene i etterkrigsårene handlet om gjenreising etter krigen og utbygging av velferdsstaten, har store samfunnsendringer som velstandsvekst, utdanningseksplasjon, globalisering og innvandring presset frem nye stridsspørsmål og endret velgernes prioriteringer. Når vi på sensommeren i 2021 går inn i årets valgkamp, er bakteppet en lang periode med pandemi og unntakstilstand samt stor oppmerksomhet om distriktspolitikk og sentraliseringsreformer. Hvordan vil den se ut i forhold til andre valg? I denne forskningskommentaren setter vi årets valgkamp i en historisk kontekst ved å spørre: Hva har vært viktige saker for norske velgere siden andre verdenskrig? Kjennetegnes den norske dagsorden av stabilitet eller endringer fra valg til valg? Hvilke partier nyter tillit på saker som figurerer høyt på den politiske dagsorden, og hvordan endrer dette seg over tid?

Det finnes få studier som har undersøkt velgernes dagsorden i norsk etterkrigstid sett under ett (men se Bjørklund, 2020). Ved hjelp av data fra stortingsvalgundersøkelsene identifiserer og diskuterer vi fire hovedtyper av saker som har opptatt velgere i Norge. Vi peker på de «glemte» sakene som har forsvunnet fra dagsorden over tid – som boligpolitikk og forsvarspolitikk; de «nye» sakene som har blitt viktigere i valgkampene i den senere tid, som innvandring og klima; og de «tidløse sakene» som har stått på dagsorden i mer eller mindre hele 60-årsperioden, som skattepolitikk og eldreomsorg. Vi tar også for oss en sak som har vært svært viktig for utviklingen i norsk politikk, men som er i en kategori for seg selv:

spørsmålet om norsk medlemskap i Den europeiske union (EU). Til slutt undersøker vi velgernes tillit til partiene i disse sakene og studerer sakseierskap i de senere periodene (1997–2017), da spørsmål om best politikk på ulike politikkområder ble inkludert i valgundersøkelsen. Underveis diskuterer vi hva slags betydning dagsorden og sakseierskap har hatt for partienes oppslutning og stemmegivning.

Til grunn for gjennomgangen ligger tverrsnittsdata fra stortingsvalgundersøkelsene for perioden 1957 til 2017. Helt siden 1957 har Valgforskningsprogrammet ved Institutt for samfunnsforskning, først i samarbeid med Norsk Gallup og siden 1977 i samarbeid med Statistisk sentralbyrå, stilt et landsrepresentativt utvalg av norske velgere spørsmål om hva som var de viktigste sakene for deres stemmegivning. I tillegg har prosjektet siden 1997 stilt spørsmål om sakseierskap – nemlig om hvilke partier velgerne mener har best politikk på enkelte saksfelt.

Hvorfor endres dagsorden? Teoretiske perspektiver

I et demokratisk perspektiv er det viktig at politiske partier presenterer sin politikk på en rekke saksområder, og at disse sakene diskuteres i valgkamp. På den måten kan velgere få kunnskap om de ulike partienes politikk og ta informerte valg når de avgir sin stemme (for eksempel Dahl, 2000). Norsk valgforsknings pionér, Henry Valen, beskrev den politiske utvikling i siste halvdel av det forrige århundre som en endring fra «klassekamp til kamp om dagsorden» (Valen, 1999). Med dette mente han at gamle sosiale skillelinjer, som lenge var avgjørende for velgernes stemmegivning, var blitt erstattet av mer kortsiktige valgvinde og partienes kamp om å få «sine» saker på valgkampens dagsorden. Denne kampen utspiller seg i dag i mediene og er velkjent for de som følger med på norsk politikk. Høyre ønsker gjerne å få valgkampen til å handle om skatt og skole, FrP vil ha søkelys på innvandring, KrF vil prioritere barn og familier, Ap vil gjerne snakke om helse og eldreomsorg, men kanskje aller helst om kampen mot arbeidsløshet, SV vil diskutere skole og miljøvern, Venstre kan tenke seg miljø, mens Sp nok hadde satt pris på om EU kom på dagsorden, men er godt fornøyd med sentraliseringstendenser og distriktpolitikk. Hva MDG vil debattere, ligger i navnet: miljø og klimapolitikk.

Politiske saker og dagsorden er altså viktige av flere grunner, både demokratiske og valgkampstrategiske. Men hvorfor endrer velgernes dagsorden seg over tid? Hvorfor dominerer noen saker i visse perioder og i andre ikke? Overordnet kan vi forstå endringer i dagsorden som et resultat av et samspill mellom hendelser i den virkelige verden, mediens prioritering, partienes strategiske kommunikasjon og velgernes oppfatninger. Merk, som vi skal komme tilbake til, at samspillet er viktig.

For det første er velgernes prioriteringer og preferanser knyttet til endringer i den sosiale, økonomiske og kulturelle konteksten de befinner seg i. I perioden som vi studerer i denne artikkelen, har det norske så vel som andre vestlige samfunn gjennomgått store endringer som har påvirket velgeres prioriteringer på til dels fundamentale måter (se for eksempel Ford & Jennings, 2020). I en norsk sammenheng handlet de umiddelbare etterkrigsårene om gjenoppbygging av landet etter krigen samt om å bygge ut den gryende norske velferdsstaten (Bjørklund, 2020). Det norske partisystemet speilet i denne perioden «fastfrosne» historiske skillelinjer, knyttet til interessekonflikter mellom arbeid og kapital, by og land, sentrum og periferi samt sosiokulturelle og religiøse motsetninger knyttet til blant annet målsak, avholdssak og kontroll over statskirken (Lipset & Rokkan, 1967; Valen & Rokkan, 1974). Etter den såkalte Gerhardsen-perioden fra 1945 til 1963, kjennetegnet av klassestemmegivning og politisk konsensus om gjenoppbygging, kom derimot en periode preget av nye stridsspørsmål og politiske kampsaker. Som Bergh, Haugsgjerd og Karlsen (2020) peker på, ble norske velgeres prioriteringer gradvis påvirket av større samfunnsendringer som innvandring, globalisering, likestilling, utvidet tilgang til høyere utdan-

ning, sekularisering, urbanisering og dyptgripende teknologiske endringer, særlig på mediefeltet. I tillegg har, som vi skal se under, en rekke enkelthendelser – som EU-avstemning eller introduksjonen av abortloven – hatt stor betydning for dagsorden i perioden.

For det andre er mediernes prioriteringer viktig. Mediene ble i de første tiårene etter krigen ansett som kanaler (partipressen) eller arenaer (TV) for partienes kommunikasjon og diskusjon (se Aalberg, 2020). Det er imidlertid allerede flere tiår siden nyhetsredaksjoner begynte å gjøre selvstendige prioriteringer av hvilke saker de mener det er viktig å løfte frem og belyse i valgkamp. Dette gjør at de gjerne blir kalt selvstendige aktører i valgkampen. Hvilke saker medier tar opp og belyser, er viktig fordi mediernes dagsorden påvirker velgerens dagsorden, gjerne kalt mediernes dagsordenfunksjon eller agendasettende evne (McCombs & Shaw, 1972; Iyengar & Kinder, 1987). Det er likevel ikke sånn at det bare er de sakene som tas opp og diskuteres i valgkamp, som påvirker hvilke saker som er viktige for oss velgere. Personlig erfaring og personlig kjennskap til bestemte saksområder kan også være avgjørende for hvorfor velgere vektlegger noen saksområder fremfor andre. Slike saker kalles «påtrengende» (*obtrusive*) saker: barn eller barnebarn i barnehage eller under utdanning; mor, far eller besteforeldre på aldershjem. Slike personlige erfaringer gjør politikkområder viktige og kan derfor også lettere påvirkes, gjennom aktualisering, av mediernes dekning.

Til sist påvirkes dagsorden av partienes prioriteringer. Partiene har historiske så vel som strategiske grunner til å fremheve visse saksfelt fremfor andre, og deres troverdighet hos velgere er tett knyttet til deres evne til å håndtere ulike politiske problemfelt. Dette omtales gjerne som at partiene har sakseierskap til ulike saksområder (Budge & Farlie, 1983; Petrocik, 1996). På den ene siden har partienes sakseierskap dype historiske røtter, knyttet til de regionale, språklige, religiøse eller økonomiske motsetningene som de har vokst ut fra (jf. Lipset & Rokkan, 1967). For eksempel har Senterpartiet – stiftet som et agrarparti – stor troverdighet knyttet til landbruks- og distriktspolitikk, mens Arbeiderpartiet har stor tillit når det gjelder å bekjempe arbeidsledighet (Bergh & Karlsen, 2019). Partienes sakseierskap har i tillegg sammenheng med partienes oppmerksomhet på og håndtering av politikkområder over tid. SV har over lang tid fokusert på skole og utdanningspolitikk og nyter relativt stor tillit på dette området (se under).

Hvis et parti vinner kampen om dagsorden, og får valgkampen til å handle om et saksområde partiet eier, kan tilliten (eller eierskapet) høstes i form av stemmer (se Petrocik, 1996; Bergh & Karlsen, 2019; Bergh, Haugsgjerd & Karlsen, 2020). For partiene er det derfor helt sentralt å få gjennomslag for sine eide saker på mediernes dagsorden for derigjennom å gjøre disse sakene viktige for velgerne. På samme tid evaluerer velgere partier og politiske kandidater ut fra hvilke saker de er opptatt av. Siden EU-saken for eksempel var viktig for mange norske velgere i 1993 (se nedenfor), vurderte de Sp som det beste alternativet, og mange (flere enn vanlig) stemte på partiet.

Som med dagsorden er sakseierskap også noe som endres over tid. I den opprinnelige teorien, utviklet for det amerikanske topartisystemet, ble sakseierskap tenkt på som noe som lå fast, nærmest urokkelig (Petrocik, 1996). I et flerpartisystem som det norske, der forskjellene mellom partiene ikke alltid er så stor, er sakseierskap derimot av en mer dynamisk karakter: Oppfatning av hvilke partier som har best politikk på et område, kan endres mellom valg og i en valgkamp (Karlsen, 2004; Walgrave, Lefevere & Nuytemans, 2009; Bergh & Karlsen, 2019). I tillegg er det, som vi har sett, slik at velgeres prioriteringer er omskiftelige, noe som gjør at partiene må evne å tilpasse seg fra et valg til et annet. Vi må med andre ord supplere Henry Valens utsagn om kamp om dagsorden med at det også finner sted en kamp om eierskapet til de saker som står høyt på dagsorden.

Partienes og mediernes prioriteringer samspiller altså med hendelser og utviklingstrekk i samfunnet de til enhver tid opererer i. Dette samspillet kan bidra til å forklare hvorfor noen saker faller fra, noen kommer til og noen forblir viktige på velgerens dagsorden. La oss nå

gå empirisk til verks og undersøke endring og stabilitet i norske velgeres dagsorden fra 1957 til i dag. Hvilke saker har opptatt dem?

Dagsorden mellom 1957 og 2017: Hva har opptatt velgerne?

I det følgende analyserer vi endringer i den norske dagsorden etter fire hovedtyper av saker: de glemte sakene, de nye sakene, de tidløse sakene samt enkeltsaken EU. Som vi skal se, var de glemte sakene viktig for norske velgeres partivalg i den umiddelbare etterkrigstiden og frem til 1980-tallet, men har siden ikke blitt prioritert særlig høyt i forhold til andre saksfelt. De nye sakene som vi deretter omtaler, har vokst frem som følge av større, grunnleggende samfunnsendringer – som globalisering og modernisering – som har funnet sted i Norge så vel som i andre vestlige demokratier. På samme tid er også en del saker i norsk politikk tidløse; det vil si at de har vært mer eller mindre kontinuerlig til stede i velgernes synsfelt i løpet av 60-årsperioden vi studerer. Disse er gjerne knyttet til økonomiske og velferdspolitiske spørsmål. Til sist er også EU-saken et eksempel på en enkeltsak som har dominert dagsorden på en helt særegen måte.

Dataene vi baserer oss på, er spørsmålet om «viktigste sak» stilt i stortingsvalgundersøkelsene. Siden den første valgundersøkelsen i 1957 har velgerne fått spørsmål om hvilke saker som betød mest for deres stemmegivning. Svaralternativet er åpent, som vil si at respondentene har kunnet oppgi fritt hva de anser som viktigst, uten at det foreligger noen forhåndsdefinerte alternativer. Vi har deretter kodet sakene manuelt i kategorier som fremgår av tabell 1 og 2, som for eksempel skatt og avgift, utenrikspolitiske spørsmål, innvandring eller distriktspolitikk. Kodeskjemaet kan sies å være av induktiv karakter, men har også deduktive trekk. Selv om man ikke alltid har hatt en klar forventning om hvilke saker som vil dukke opp, og hvordan de skal klassifiseres, har kategoriene fra tidligere undersøkelser blitt benyttet som utgangspunkt hver gang. I tillegg har man alltid vært på utkikk etter nye saker som tidligere ikke har fått oppmerksomhet. Som det vil fremgå av gjennomgangen under, fremstår noen saksfelt derfor som relativt stabile og til stede på dagsorden gjennom hele perioden (som sysselsetting), mens andre saker har kommet til (som klima) eller forsvunnet (som boligpolitikk). Kategoriseringen er også informert av tidligere norsk og internasjonal forskning på dagsorden, og flere av velgernes prioriterte saker i Norge finner man også igjen i andre land (se for eksempel Baumgartner, Green-Pedersen & Jones, 2006).

Når det gjelder spørsmålsstilling, er det viktig å bemerke at det er noen forskjeller mellom undersøkelsene. Fra 1977 til 2017 (gjengitt i tabell 2) er svarene direkte sammenliknbare over tid, da samme spørsmål har blitt stilt hver gang («Kan du nevne en eller to saker som var viktig for din egen stemmegivning?»). I 1957, 1965, 1969 og 1973 (gjengitt i tabell 1) er derimot ulike spørsmålsformuleringer benyttet. Mens undersøkelsene i 1957 og 1973 spør hva som er de viktigste spørsmålene «det står strid om mellom partiene», er spørsmålet i 1965 og 1969 hva som er viktigst for respondenten av saker som hører inn under regjeringen og stortingets saksfelt (se vedleggstabell V1 for de fullstendige spørsmålsformuleringer). Fordi respondentene har hatt mulighet til å svare mellom én og tre saker i de ulike undersøkelsene, vil prosentueringsgrunnlaget variere noe og totalen i flere år overstige 100. Til sist vil observante lesere også se at valget i 1961 mangler i tabellen, noe som skyldes at det ikke ble gjennomført noen valgundersøkelse dette året. Lesningen av tabell 1 og 2 bør derfor gjøres med dette in mente.

Sakene som forsvant

Blant de glemte sakene regner vi saker som i stor grad dominerte dagsorden i de tidligere periodene i etterkrigstiden. Noen av sakene har karakter av å være stridsspørsmål som delvis har fått en politisk «løsning», som striden om forsvars- og utenrikspolitikk, som preget norsk politikk frem til Berlinmurens fall i 1989. Andre har forsvunnet fra dagsorden etter

hvert som velferdsstaten og politikkområdet har endret seg, og velgernes prioriteringer likeså, nemlig boligpolitikken. Som vi skal se, er det likevel ikke nødvendigvis slik at disse sakene vil forbli «glemt» for all fremtid.

Tabell 1. Viktigste sak(er) blant velgere, 1957–1973. Merk at spørsmålsformuleringene varierer, se appendiks. Prosentandeler.*

Sak	1957	1965	1969	1973
Mål	Viktigste tre saker	Viktigste sak	Viktigste sak	Viktigste sak
Distrikt	8,0	9,9	9,5	1,3
Forsvarspolitik	11,4	8,6	9,3	
Utenrikspolitikk	6,2	1,0	5,8	
EU	1,2	0,1	2,8	
Boligpolitikk	31,7	18,9	8,5	2,7
Skole og utdanning	2,3	7,1	2,4	
Eldrepolitikk	0,5	10,6	2,1	
Miljø	-	0,1	7,3	
Skatter og avgifter	58,3	7,3	4,9	84,7
Offentlig/privat	18,6	2,8	1,8	
Sosial utjevning	5,1	6,0	12,7	
Sysselsetting og arbeidsliv	13,8	4,4	5,8	
Finans- og økonomisk politikk	40,1	6,9	1,9	
Næringspolitikk	16,0	1,5	3,8	
Samferdsel	4,0	5,9	5,7	
Abort	-	0,0	0,9	13,8
N	953	1003	422	773

* Merk at total prosent overstiger 100 fordi det er mulig å nevne opp til to saker

For det første ser vi at boligpolitikk dominerte dagsorden i tidlig etterkrigstid. I 1957 svarte så mye som en tredjedel av alle velgere at boligpolitikk var en viktig sak for deres stemmegivning. Dette skyldtes delvis at det var et stort boligbehov etter andre verdenskrig. I Finnmark og Nord-Troms var mesteparten av bebyggelsen nedbrent, og også i mange andre deler av landet – som Nordland, Hordaland og Hedmark – var mange blitt hjem ødelagt. Tiltakende urbanisering og tilflytting til de store byene gjorde også at boligbehovet vokste voldsomt. I tiårene etter andre verdenskrig stod derfor boligutbygging svært høyt på den politiske dagsorden, og boligpolitikk ble sett på som et grunnleggende sosialpolitisk og velferdspolitisk spørsmål (Annaniassen, 1991). Selv om Gerhardsen-regjeringene gjerne trekkes frem som pådrivere for utbyggingen og finansieringen av boliger i perioden, var det en tverrpolitisk enighet om nødvendigheten av en sentral og planmessig styring av boligmarkedet (Gitmark, 2020, s. 63).

Fra 1970-tallet viser derimot tabellene under at politikfeltet gradvis forsvinner fra velgernes synsfelt. Fra 1973 er den knapt nevnt. En mulig forklaring er at velgernes ønsker ble innfridd; den storstilte boligutbyggingen, kombinert med rimelige statlige lån, resulterte i at mange nordmenn tilegnet seg bolig i perioden. Nye behov og fremveksten av andre velferdspolitiske stridsspørsmål – som barne- og familiepolitikk – gjorde seg heller gjeldende

som viktige prioriteringer for velgerne. Det har også blitt påpekt at flere politiske tiltak på 1980-tallet bidro til å depolitisere politikkområdet og slik sett fjerne det fra velgernes synsfelt. Under Willoch-regjeringen på 1980-tallet ble boligmarkedet og kredittmarkedet deregulert, og flere offentlige ordninger for boligbygging og lån ble faset ut. Som en konsekvens har det blitt hevdet at boliger mistet gradvis sin status som et offentlig velferdstiltak og et virkemiddel i fordelingspolitikken (Annaniassen, 1991).

Tabell 2. Viktigste sak 1977–2017. Spørsmålsformulering: «Kan du nevne en eller to saker som var viktige for din stemmegivning?» Prosentandeler*

Saksfelt	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013	2017
Distrikt	9,5	0,0	0,9	1,9	2,5	5,2	7,3	9,4	4,4	7,0	12,1
Forsvarspolitik	2,5	18,4	16	1,6	1,1	0,6	1,1	0,7	0,7	0,6	2,9
Andre utenrikspolitiske saker	2,7	1,5	0,0	0,0	0,0	1,3	2,8	3,1	0,7	1,1	0,9
EU	0,0	0,0	0,0	8,0	62,3	3,8	1,7	2,9	1,1	0,4	0,6
Eldrepolitikk	0,0	9,2	26,6	21,2	10,5	30,7	16,3	22,8	15,2	12,1	12,2
Skole og utdanning	1,4	3,8	2,4	3,2	4,5	13,3	33,6	32,4	25,7	20,4	17,5
Helse (og sosial)	6,4	13,5	51,2	25,5	7,6	27,5	23,1	16,2	16,5	21,5	12,0
Barne- og familiepolitikk	0,0	0,0	6,4	8,9	6,5	14,6	13,9	13,2	5,7	7,7	4,7
Miljø/klima	14,7	5,8	3,9	34,8	7,1	9,6	8,4	7,6	18,0	13,8	20,7
Innvandring	0,0	0,0	0,0	8,1	5,3	5,8	3,8	6,4	14,7	11,7	23,2
Skatter og avgifter	16,0	24,1	7,2	7,3	5,0	8,4	33,6	14,8	13,3	11,9	17,5
Sysselsetting og arbeidsliv	14,6	8,7	12,0	21,5	21,0	6,9	0,7	5,5	3,6	4,0	7,4
Sosial utjevning	0,0	0,0	5,0	4,2	2,3	9,1	9,8	5,9	2,5	2,3	4,1
Næringspolitikk	11,8	10,9	0,0	2,7	2,5	3,9	1,4	5,9	3,6	2,8	3,0
Finanspolitikk og andre øk. spørsmål	8,0	6,5	10,9	9,5	6,6	13,8	3,9	9,5	6,3	3,6	4,0
Samferdsel	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5	7,6	14,6	7,8
Abort	29,6	26,1	2,2	1,5	1,2	0,9	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2
Regjeringsspørsmålet	21,9	5,6	4,5	0,0	2,1	3,7	0,6	4,3	3,3	2,7	3,2
N	1234	846	1629	1799	1671	1644	1753	1761	1537	1485	1585

* Merk at total prosent overstiger 100 fordi det er mulig å nevne opp til to saker

Anlegger man et komparativt perspektiv, er også utviklingen interessant. Selv om det i skrivende stund kan se ut som at det er tilløp til diskusjon om temaet i Norge (se for eksempel Gitmark, 2020), har boligpolitikk i mange andre land forblitt et etablert politikfelt som gjerne forvaltes av en egen minister, noe som for eksempel er tilfellet i de andre skandinaviske landene. Det er også blitt påpekt at boligpolitikk i mange land i økende grad er et viktig politisk stridsspørsmål, som gjerne ses i sammenheng med diskusjoner om sosial ulikhet og populistiske partiers vekst (Ansell, 2019).

Videre ser vi at velgernes oppmerksomhet om forsvars- og utenrikspolitiske spørsmål har dalt over tid. Frem til 1989 var forsvarspolitikken nevnt som en viktig sak for en relativt

stor andel av velgerne med en topp på 1980-tallet på 18 prosent. Som i andre land var etterkrigstidens politiske debatt i stor grad preget av forsvars- og utenrikspolitiske saker. Den kalde krigen mellom Sovjetunionen og USA stod høyt på den offentlige dagsorden og fungerte mobiliserende på velgere; det samme gjorde motstand mot NATO så vel som krigene som utspilte seg i Afghanistan, Vietnam og Libanon. Norsk utenrikspolitisk debatt var preget av sterke partipolitiske motsetninger og polarisering, noe som var særlig tydelig på venstresiden av norsk politikk. Etableringen av flere nye partier, dels som en direkte konsekvens av Arbeiderpartiets utenrikspolitiske linje, er et talende eksempel på den mobiliserende kraften utenriks- og forsvarspolitiske spørsmål hadde i perioden. I 1963 kom for første gang et nytt fløyparti til venstre for Ap inn på Stortinget, nemlig Sosialistisk Folkeparti, etablert i 1961. Andre partier, som Arbeidernes kommunistparti, AKP(m-l) (1973), mobiliserte også velgere delvis på bakgrunn av blant annet motstand mot Vietnamkrigen.

Etter 1989, derimot, er forsvars- og utenrikspolitikk knapt nevnt som en viktig prioritering for velgere. Dette gjelder også på 2000-tallet hvor terrorangrepet 9/11 i USA og den påfølgende krigføringen i Irak og Afghanistan preget offentlig debatt. Likevel nevner kun rundt 4 prosent av velgerne utenriks- og forsvarspolitikk som deres viktigste sak i 2001¹ og 2005. Med andre ord kan man si at den utenriks- og forsvarspolitiske dagsorden kjennetegnes ved at den over tid har mistet interesse hos velgere, i alle fall relativt til andre saker, og at dens (tidvis) polariserende og mobiliserende kraft over tid er blitt svekket.

Til sist har vi abortsaken, som var en svært viktig sak ved flere valg på 1970- og 1980-tallet. Abortsaken er et godt eksempel på en sak som tidligere var sterkt polarisert i offentlig debatt. Det er også en av de første sakene som vedrører likestilling og kvinnekamp som Valgundersøkelsen kan dokumentere er viktig for stemmegivning. Tabell 1 viser at valget i 1973 var det første hvor abort ble nevnt av en betydelig andel (13,8 prosent). Etter abortloven ble vedtatt i 1975, forble saken på dagsorden ved valget i 1977 (30 prosent) og 1981 (26 prosent) før det forsvant. Med andre ord er dette et eksempel på en sak som fikk en politisk løsning, og som det har vært konsensus – og tilsvarende mindre politisk debatt om – siden. De senere årene kan det derimot se ut til at politikfeltet har fått økt oppmerksomhet, etter at KrF har bidratt til å sette spørsmål som fosterreduksjon og reservasjonsrett på den offentlige dagsorden. At debatten om abortnemndene blusset opp i forbindelse med flere partiers landsmøtevedtak våren 2021, har også styrket inntrykket av at abortspørsmålet igjen kan komme til å prege norsk politisk debatt. Hvorvidt denne oppmerksomheten bidrar til å endre velgernes prioriteringer av hva som er viktige saker – og således prege dagsorden ved valget i 2021 – gjenstår å se.

De nye sakene

De nye politiske sakene som etter hvert vokser frem i Norge, er behørig omtalt i statsvitenskapelig litteratur. Nylig avdøde Ronald Ingleharts «The Silent Revolution» (1971) er en teori om endringer i verdiorienteringer, men også om endringer i hva politikken handler om, hvilke politiske saker som dominerer i moderne demokratier. De generasjonene som har vokst opp i samfunn hvor de primære behovene – de materielle og sikkerhetsmessige – er dekket, blir mer opptatt av miljøvern, likestilling, mulighet for politisk deltakelse og selvrealisering. Andre beskriver ny politikk som en ny ideologisk dimensjon, en autoritær-liberal dimensjon, GAL-TAN (Green-Alternative-Libertarian vs Traditional-Authoritarian-Nationalist), eller simpelthen «the second dimension» (Hooghe & Marks, 2018; Kitschelt, 1994; Kriesi et al., 2006). Endringene er båret frem av etterkrigstidens store samfunnsendringer – som modernisering, sekularisering, globalisering, og økt transnasjonalt sam-

1. Valget i 2001 ble gjennomført 10. september, altså dagen før terrorangrepet. Datainnsamlingen i valgundersøkelsen startet 11. september og foregikk de påfølgende ukene. Forsvarspolitikk ble likevel kun nevnt av 1,1 prosent av velgerne.

arbeid og handel. Sentrale politiske saker som skiller velgerne innenfor denne dimensjonen, kan være lov og orden, likestilling og syn på minoriteters rettigheter, men de aller viktigste sakene er nok innvandring og miljø- og klimapolitikk. Norris og Inglehart (2019) beskriver en utvikling i moderne demokratier hvor befolkningen blir stadig mer liberale (og miljø- og klimaorienterte). Dette gjelder også i høyeste grad for Norge (Jenssen, 2020). Utviklingen drives frem av de yngre generasjonene, men møter etter hvert motstand fra eldre generasjoner og de delene av befolkningen som har motsatt ideologisk ståsted. Dermed oppstår det konflikt om denne typen saker som gjør dem politisk aktuelle og brennbare.

Som tabell 2 viser, og som dokumentert tidligere av blant annet Bernt Aardal (for eksempel Aardal, 1990), gjorde miljøspørsmålet seg gjeldende i Norge allerede på 1970-tallet. Da preget spørsmålet om kjernekraft samfunnsdebatten. Valget i 1989 omtales gjerne som det første «miljøvalget», og det var også det første stortingsvalget etter kjernekraftulykken i Tsjernobyl. Miljøsakene var særlig viktig for de unge, men ble også nevnt av voksne og eldre velgere: Hele 35 prosent av alle velgerne oppgav dette som en av de to viktigste sakene. Når vi nærmer oss vår tid, blir «miljøpolitikk» til «miljø- og klimapolitikk», og det er nok klimasaken som først og fremst mobiliserer. Mange oppgav det som en viktig sak i 2009, enda flere i 2017 – og særlig er det de yngste som ser ut til å prioritere klima som en viktig sak. Samlet sett har disse sakene gitt betydelig vind i seilene for flere nye, norske partier: Mens Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne har høstet stemmer hos dem som er opptatt av naturmangfold og klimaendringer, har Fremskrittspartiet høyere oppslutning hos de som er mer skeptiske til klimaspørsmålet.

Innvandring er et enda tydeligere eksempel på en ny politisk sak. Til tross for at innvandring til Norge tiltok allerede fra og med 1970-tallet, var saken helt fraværende fra velgernes dagsorden frem til stortingsvalget i 1989. I forkant av lokalvalget 1987 satte Carl I. Hagen saken på dagsorden gjennom opplesningen av det mye omtalte «Mustafa-brevet» (Hagen, 2020). Saken var fremdeles aktuell ved stortingsvalget i 1989, som i likhet med 1987-valget ble et godt valg for FrP. Til tross for en rekke opphetede debatter om innvandring på 1990- og tidlig 2000-tallet var saken aldri helt på topp av velgerne dagsorden ved disse valgene. Fra 2009 ser man derimot tegn til endringer, noe som kan skyldes at spørsmål om arbeidsinnvandring, migrasjon og flyktningpolitikk har tatt stadig mer plass i offentlig debatt i kjølvannet av EUs (og EØS') østlige utvidelse og flyktningkrisen i 2015. Ved stortingsvalget i 2017 var innvandring for første gang velgerne viktigste sak – et valg som i stor grad var preget av diskusjoner knyttet til flyktningkrisen som hadde inntruffet to år tidligere. I skrivende stund er det lite som tyder på at saken får en tilsvarende betydning ved valget i 2021.

Mens innvandring og klima er eksempler på at nye spørsmål har kommet til å prege norske valg, kan også to velferdspolitiske områder omtales som «nykommere» på velgerne dagsorden, nemlig barne- og familiepolitikk og skole- og utdanningspolitikk. Det er grunn til å tro at oppmerksomheten om og behovet for en statlig barne- og familiepolitikk økte i takt med kvinners inntog på arbeidsmarkedet. I denne perioden ble det innført familiepolitiske tilskudd og tjenester, som foreldrepermisjon, kontantstøtte og økende barnehagedekning. Skole og utdanning har lenge vært et offentlig politisk anliggende, men ble til svært viktige politiske temaer rundt årtusenskiftet. Ingen andre saker var viktigere i 2001 og 2005. Skole- og utdanningspolitikk er naturligvis direkte relevant for en stor andel av velgerne som enten studerer selv eller er foreldre til barn som går på skole. Saken er likevel et godt eksempel på hvordan partiers prioritering av saker over tid kan påvirke dagsorden. Både Høyre og SV la stor vekt på å profilere sin politikk på dette området, noe som bar frukter ved 2001-valget da skolepolitikk seilet opp som den viktigste saken i valgkampen (ved siden av skatter og avgifter, som hadde dominert den politiske agendaen i lang tid også før valgkampen) (Aardal et al., 2004). Dermed ble det tydeliggjort et skille mellom høyre- og venstresidens skolepolitikk.

De tidløse sakene

På tross av at enkelte saker har forsvunnet fra dagsorden og nye har kommet til, er det også mye som peker i retning av stabilitet ved velgernes dagsorden. Det er ikke tilfeldig at kjerne-sakene til de to største partiene i norsk politikk, Arbeiderpartiet og Høyre, er blant de tidløse sakene. Det gjelder skattepolitikk, sysselsettings- og arbeidslivspolitik, helse- og sosialpolitikk og andre saker som har med økonomisk politikk å gjøre. Senterpartiets kjerne-sak, distriktspolitikk, er også en levedyktig sak i norsk politikk.

At den økonomiske høyre-venstreaksen har vært – og fortsatt er – viktig for norske velgere, er tydelig om vi ser på tallene for skatt og avgift i tabell 1 og 2. Rokkan og Lipsets arbeider (1967) i den tidlige fasen av norsk valgforskning viste at økonomiske spørsmål knyttet til konfliktlinjen mellom arbeid og kapital, var sentrale skillelinjer i norsk politikk. Som Tor Bjørklund (2020) viser, var skattepolitikk og en utbredt misnøye med skattene også den viktigste saken for velgerne ved valget i 1957. Denne misnøyen rammet likevel ikke Arbeiderpartiet, som hadde styrt landet siden 1945. Partiet fikk for fjerde og siste gang etter krigen rent flertall på Stortinget. Misnøyen med skattene forsvant likevel ikke, og skattepolitikk har spilt en viktig rolle ved flere valg, ikke minst i 1973 – gjennombruddsvalget for *Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep* (senere Fremskrittspartiet). Under «høyrebølgevalget» i 1981 var også skattepolitikk en viktig sak; det samme gjelder det svært dårlige valget for Arbeiderpartiet i 2001. Selv om skatt og avgift ikke har toppet dagsorden i alle valg, er det likevel et spørsmål som opptar en betydelig andel av velgerne gjennom hele perioden.

Sysselsetting og arbeidsledighet er også et eksempel på en tidløs sak og er sterkt knyttet til Arbeiderpartiets utgangspunkt i konfliktlinjen mellom arbeidere og arbeidsgivere. Selv om saken betegnes som tidløs, er det ganske store forskjeller over tid når det gjelder hvor aktuell den er for velgere. Dette er særlig sterkt knyttet til utviklingen i arbeidsmarkedet og andelen arbeidsledige. Sysselsettingspolitikk var spesielt viktig for velgere tidlig på 90-tallet; perioden med høyest arbeidsledighet etter krigen. Da arbeidsledigheten i 1993 nådde 5,3 prosent, toppåret etter krigen, var det 21 prosent som nevnte den som den viktigste saken. Arbeidsledigheten sank deretter igjen mot slutten av tiåret, og i 2001 var det nesten ingen som nevnte sysselsettingspolitikk som viktig.

Videre viser tabellen at flere av velferdsstatens tjenester, som eldreomsorg og helse, ofte blir nevnt som viktige saker for velgerne. De er slik sett levedyktige politiske spørsmål med en stabilt viktig betydning for norsk stemmegivning. Disse sakene øker i betydning ettersom velferdsstaten vokser og er knyttet til tjenester som praktisk talt alle benytter seg av i ulike faser av livet. Noen av disse, for eksempel skole og utdanning, omtaler vi derfor som nye politiske saker. Denne gruppen av politiske spørsmål klassifiseres gjerne som «valenssaker», til forskjell fra «posisjonssaker» (Stokes, 1963). Sistnevnte kategori er saker hvor det er to tydelige motstridende posisjoner, for eksempel ja/nei til EU-medlemskap, økte/senkede skatter og liberal/restriktiv innvandringspolitikk. Valenssaker er kjennetegnet av at «alle» er enige om målet, for eksempel en god eldreomsorg eller et helsevesen som tilbyr befolkningen det de trenger av helsetjenester. Når man er enige om målet, handler den politiske debatten og konkurransen mellom partiene om hvem som har den beste kompetansen eller den beste politikken for å nå disse målene. Dette er også saker hvor de store partiene kan ha en fordel, dels i kraft av å være erfarne styringspartier. Eldrepolitikk har vært viktig ved en rekke valg fra 1965 frem til nyere tid og hadde en topp ved valget i 1997 da dette var velgernes viktigste sak. Helsepolitikk er også et sentralt tema i valg etter valg. Stortingsvalget i 1985 peker seg særlig ut: 51 prosent nevnte helse som en viktig sak for deres stemmegivning.

En mye omtalt skillelinje i norsk politikk er den såkalte sentrum-periferi-konflikten. Denne motsetningen kan knyttes til en rekke politiske saker. I Lipset og Rokkans (1967) skillelinjemodell omtales dels en konflikt på varemarkedet, knyttet til primær- og sekundærnæring, og dels kulturelle konflikter knyttet til motkulturene nynorsk, avholdsbevegelsen og

lekmannsbevegelsen. Motkulturene nevnes i liten grad eksplisitt av norske velgere i valgundersøkelsene, men en rekke andre saker kan ha et element av motsetningen mellom sentrum og periferi: alt fra næringspolitikk og miljøpolitikk til skolepolitikk. Likevel er distriktspolitikk den saken som mest direkte forbindes med sentrum–periferi.. Saken har imidlertid aldri toppet listen over velgernes viktigste saker, kanskje nettopp fordi distriktspolitikk også kommer til uttrykk gjennom andre mer konkrete politiske spørsmål. Som vi skal se under, er Senterpartiet det partiet i norsk politikk som høster størst tillit hos velgerne på dette spørsmålet. Distriktspolitikk er også et godt eksempel på et latent strids-spørsmål i norsk politikk som har vist seg å ha betydelig mobiliserende kraft når det seiler opp som viktig for velgere. Dette gjelder ikke minst i EU-saken, som er den siste saken vi vil diskutere.

EU-saken

Spørsmålet om norsk tilknytning til EF/EU skiller seg ut som en unikt dominerende enkeltsak i norsk politikk. Folkeavstemningenes særegne politiske sprengkraft bidro til store velgerbevegelser og endringer i det norske partilandskapet ved valgene i 1973 og 1994. Sakens voldsomme splid handlet særlig om at den mobiliserte *alle* de tradisjonelle skillelinjene samtidig (Valen, 1992; se også Gleditsch & Hellevik, 1977): de tradisjonelle motkulturene så vel som konfliktlinjer knyttet til geografi og arbeidsmarkedet. Sakens komplekse mobiliseringsgrunnlag hadde på denne måten ikke bare politiske, men også sosiale konsekvenser for det norske samfunnet: «At ingen av skillelinjene lenger var sovende, førte til at flere konfliktlinjer krysset hverandre. Venner ble fiender, og fiender ble venner» (Bjørklund, 2005, s. 211).

Som vi ser av tabellen, har ingen andre enkeltsaker altså vært så dominerende som ved stortingsvalget i 1993 (Aardal, 1994). Hele 62 prosent nevnte dette som en viktig sak, noe som er det høyeste tallet valgundersøkelsen noensinne har målt. Saken hadde også store konsekvenser for regjeringdannelsen i etterkant av valget; Senterpartiet hadde i foregående stortingsperiode brutt med Høyre i spørsmålet om EU, noe som banet vei for Gro Harlem Brundtlands tredje regjering. Valget i 1993 ble også Senterpartiets beste valg så langt. Videre satte saken også sitt preg på norsk politikk i forbindelse med folkeavstemningen i 1972. Den gangen var det ikke noe stortingsvalg året før, men i året etterpå, 1973. Spørsmålet om medlemskap i De europeiske fellesskap (EF) var da avklart, og som vi ser, var det dermed ikke en prioritert sak for velgerne ved valget. Folkeavstemningen satte likevel dype spor i form av interne splittelser i partiene og lavere velgerlojalitet. Det førte blant annet til at tre nye partier kom inn på Stortinget i 1973: Anders Langes Parti, Sosialistisk Valgforbund og Det Liberale Folkepartiet.²

Sakseierskap 1997–2017: Hvilke partier har velgernes tillit?

Hvilke partier drar nytte av at sakene på dagsorden endrer seg? I siste del av forskningskommentaren diskuterer vi dette spørsmålet ved å vise utviklingen i partienes eierskap til noen av de tidløse sakene, nemlig skatt, eldreomsorg, helse og distriktspolitikk – og de nye sakene, som barne- og familiepolitikk, skole, innvandring og miljø. Vi presenterer også sakseierskapstall for enkeltsaken EU. Til grunn for gjennomgangen er spørsmålet om hvilke partier velgere mener har «best politikk» på de ulike sakene. Fordi valgundersøkelsen først inkluderte spørsmål om sakseierskap i 1997³, har vi ikke mulighet til å kommentere sakene som forsvant fra dagsorden.

2. De to sistnevnte hadde riktignok sine røtter i eksisterende partier, hhv. Sosialistisk Folkeparti og andre på venstresiden, dernest partiet Venstre, som ble splittet etter folkeavstemningen.

3. For noen av sakene er spørsmålet blitt stilt siden 2001. Det ble ikke spurt om sakseierskap til helse i 2009.

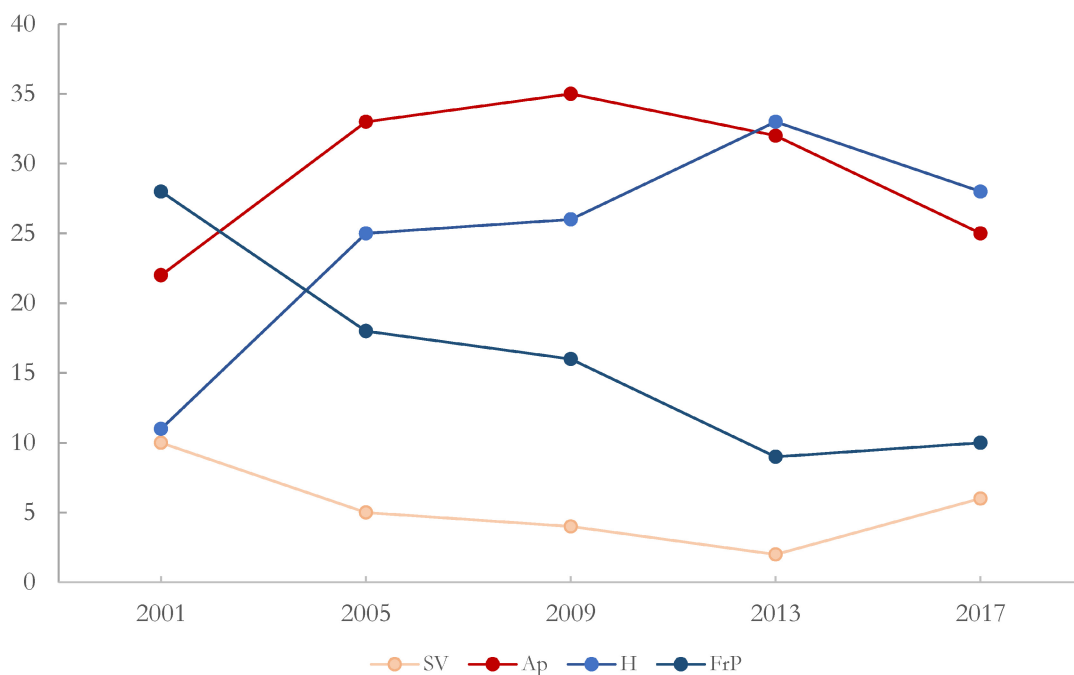
Figur 1–9 viser prosentandeler av velgerne som sier at et parti har «best politikk» på de aktuelle saksområdene, og vi viser tallene for de fire største partiene på feltet. Vi vil i gjennomgangen se at nivået på det enkelte partis sakseierskap kan være nyttig å vurdere i lys av partiets generelle oppslutning. Hvis flere velgere enn de som stemmer på et parti, mener at partiet har best politikk i en sak, vil dette være en potensiell mobiliseringssak for partiet med muligheter for å hente nye velgere. Store partier, som Arbeiderpartiet og Høyre, kan ha et solid sakseierskap uten at det nødvendigvis er så mange andre enn partienes egne velgere som mener at partiet har best politikk. Tilsvarende kan en stor andel velgere mene at mindre partier har best politikk på noen områder, som Miljøpartiet De Grønne og klimasaken, uten at det nødvendigvis vil omsettes til faktisk stemmegivning.

Eierskap til de tidløse sakene

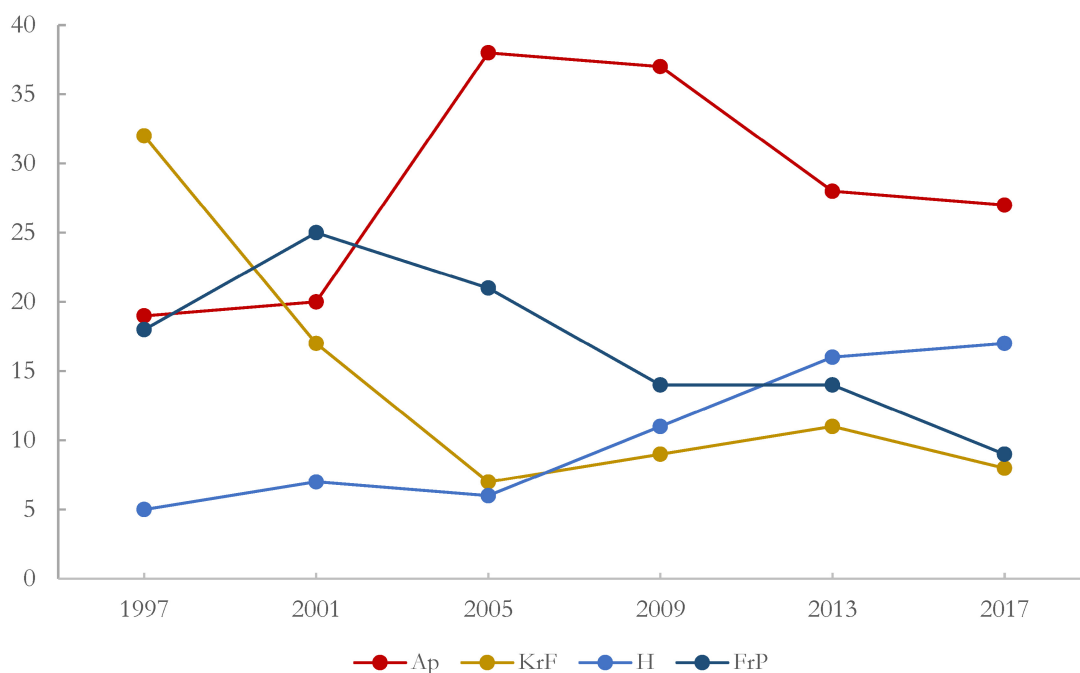
Vi tar først for oss noen av de tidløse sakene og viser partienes eierskap til skatt og avgift, eldreomsorg og helse i figur 1, 2 og 3. Gjennom hele perioden ser vi at velgerne har hatt særlig stor tillit til Arbeiderpartiet og Høyre, og det er særlig med hensyn til den evig aktuelle skatte- og avgiftssaken, hvor partiene er de argeste konkurrentene. Dette speiler partienes historiske posisjon som største partier på hhv. venstre og høyre fløy av norsk politikk, som fortsatt er sterkt strukturert etter den økonomiske høyre–venstre-dimensjonen (Saglie & Allern, 2020).

Når det gjelder de klassiske velferdspolitiske spørsmålene knyttet til eldreomsorg og helse, reflekterer tallene at begge partier har gjennomgått perioder med varierende oppslutning. Det er gjerne når partiene går inn i regjering eller vinner gjenvalg, at sakseierskapet deres på disse sakene også er relativt godt. Vi ser at særlig Arbeiderpartiets sakseierskap henger tett sammen med partiets generelle oppslutning fra valg til valg. Valget i 2001 en historisk dårlig avkastning, og den lave populariteten hos velgerne reflekteres også i sakseierskapet deres dette året: Ved 2001-valget vurderte velgere det slik at både Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet hadde bedre politikk på hhv. eldreomsorg og skatt. Da Arbeiderpartiet gjorde et godt valg og gikk i regjering med den rødgrønne koalisjonen i 2005, hadde tilliten blant velgerne steget betraktelig, og de høye sakseierskapsnivåene holdt seg ved valget i 2009. Ved valget i 2013 og 2017, derimot, daler tallene igjen. For Høyres del var sakseierskapet til eldreomsorg og helsepolitikk relativt lavt sammenliknet med andre partier på 2000-tallet. Dette var en tid da Høyre var en del av Bondevik II-regjeringen, ledet av Kjell Magne Bondevik fra KrF, og ved flere valg var ikke Høyre det største partiet på borgerlig side. Da Erna Solberg entret regjeringskontorene i 2013 og ble gjenvalgt i 2017, hadde Høyre imidlertid posisjonert seg som en hovedkonkurrent til Arbeiderpartiet på helsepolitikk og eldreomsorg. I 2017 er det ingen (helse) og liten (eldreomsorg) forskjell i andelene som holder de to partiene som best.

Til sist er det også verdt å merke seg at en økende andel av velgerne ser ut til *ikke* å mene at noe parti har best politikk på helsefeltet og skatter og avgift (ikke vist i figuren). Ved de siste to valgene svarer omkring en femtedel av respondentene «vet ikke» eller «ingen partier» på spørsmålet om hvilket parti de har mest tillit til. Hvorvidt dette betyr at politikfeltene betyr mindre for velgerne over tid, eller om partienes profiler er blitt mindre tydelige, er det vanskelig å si noe presist om her, men det er interessante spørsmål for videre forskning.

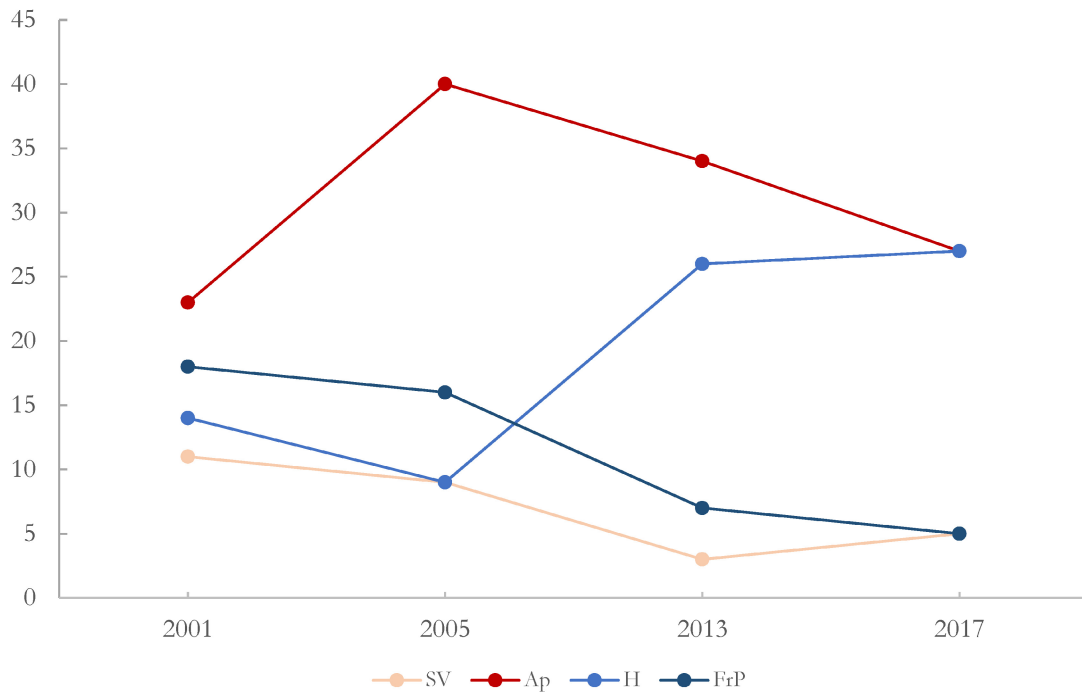

Figur 1. Skatt og avgift. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 2001–2017.

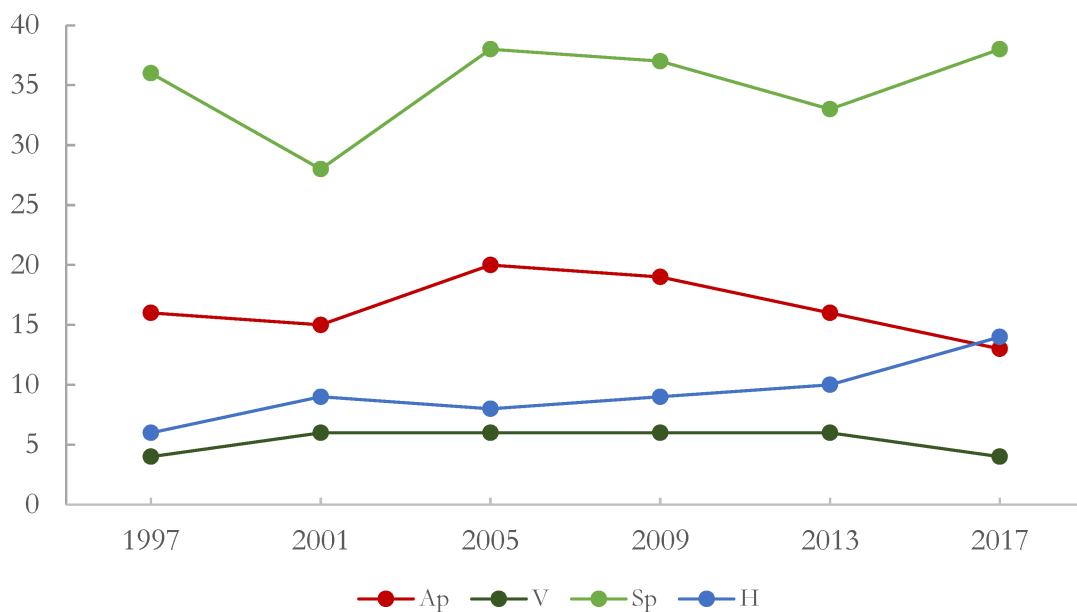
Figur 2. Eldreomsorg. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 1997–2017.

I figur 4 vender vi blikket mot nok en tidløs sak i norsk politikk, nemlig distriktspolitikken. Det er liten tvil om hvilket parti som høster høyest tillit blant velgerne her. Senterpartiet er i hele perioden klart størst, og omtrent en tredjedel mener at Sp har best politikk på området. Tidligere i artikkelen har vi diskutert hvilket mobiliserende potensial denne saken har, noe som tydelig viste seg ved valget i 1993. Figuren understreker at dette fortsatt kan være

Figur 3. Helse. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 2001, 2005, 2013 og 2017.

tilfellet: Sakseierskapet til Sp er betydelig høyere enn partiets generelle oppslutning, noe som betyr at det kan være flere stemmer å hente dersom distriktpolitikk blir et viktig valgkamplema. Gitt at Senterpartiets vekst siden valget i 2017 ofte har blitt knyttet til det såkalte «distriktsoppgjøret» blant norske velgere (Stein et al., 2020), kan noe av potensialet allerede være hentet ut.

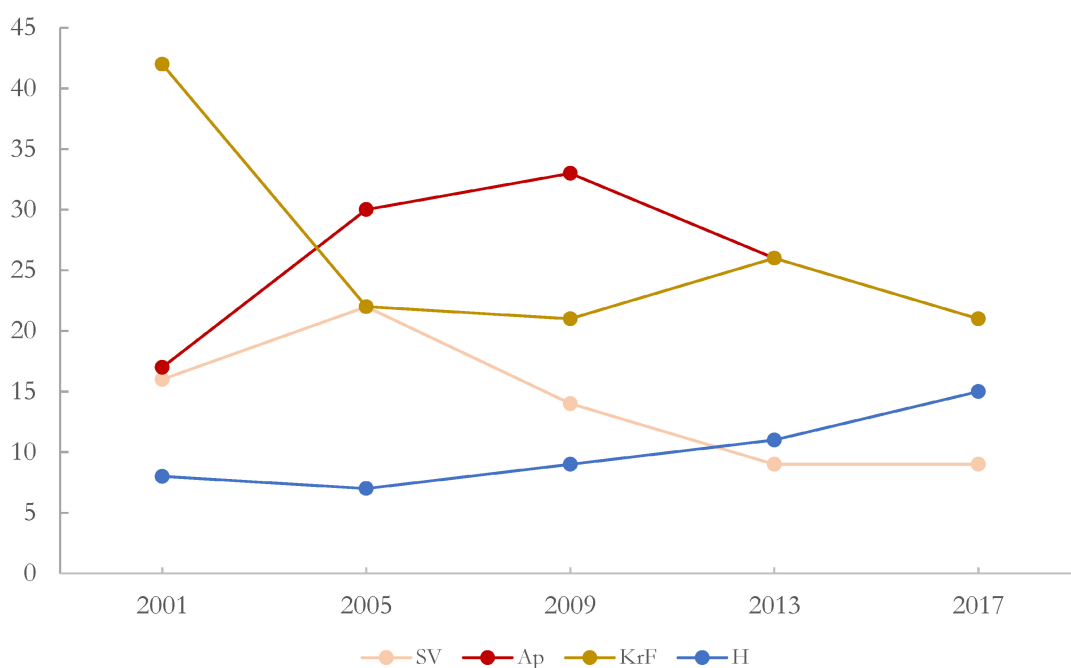

Figur 4. Distriktpolitikk. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 1997–2017.

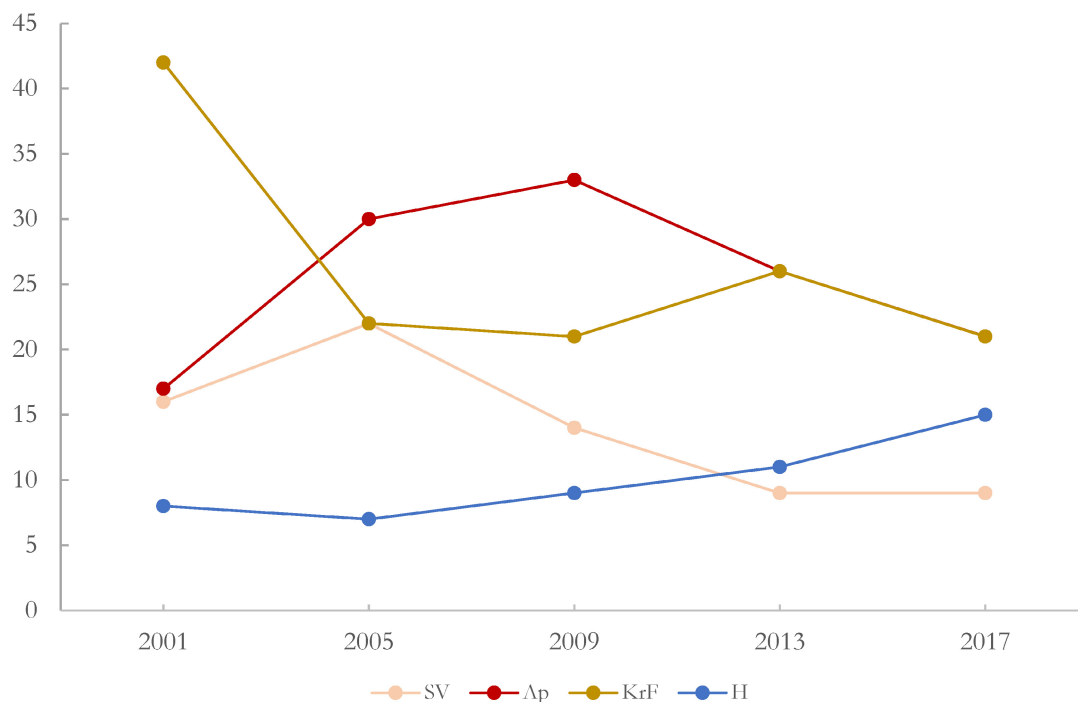
Eierskap til de nye sakene

I figur 5 og 6 ser vi utviklingen for noen av de «nye» velferdspolitiske sakene: barne- og familiepolitikk og skole- og utdanningspolitikk. KrF og Arbeiderpartiets sakseierskap skiller seg særlig ut. For KrF har barne- og familiepolitikk lenge vært en kjernesak, noe som tydelig reflekteres i figur 5. Etter valget i 2001, da Bondevik II-regjeringen med KrF, Venstre og Høyre tiltrådte, mente over 40 prosent at partiet hadde den beste politikken for barn og familier. Dette har stabilisert seg på omkring 20 prosent i de påfølgende valgene. SV har også periodevis gjort det godt blant velgere på spørsmålet, særlig i 2005 da barnehagedekning var et viktig valgkamptema. Arbeiderpartiet hadde det høyeste sakseierskapet på feltet i 2005 og 2009, men det har sunket i senere tid. Også dette kan trolig knyttes til spørsmålet om barnehagedekning: en sak som var høyt prioritert av den rødgrønne regjeringen, men som også ble «løst» i løpet av perioden de satt ved makten, og slik sett også forsvant fra dagsorden.

Skolepolitikk har, som vi har vist overfor, dominert dagsorden ved flere av de senere valgene. Figur 6 viser at Høyre har hatt stor tillit på dette området gjennom hele perioden, men hvem som har vært deres hovedmotstandere, har skiftet litt fra valg til valg. I 2001, da skole var et av de viktigste valgkamptemaene, markerte SV seg sterkt på feltet og gjorde et godt valg. Da vant i stor grad eierskap til skole i løpet av valgkampen (Karlsen, 2004) og høstet denne tilliten i form av sitt beste valg noensinne med 12,5 prosent opplutning. Etter 2005 posisjonerte derimot Arbeiderpartiet seg som en hovedmotstander til Høyre. Vi ser også at Venstre, som også har skole- og utdanningspolitikk som en kjernesak, nevnes av en betydelig lavere andel av velgerne.

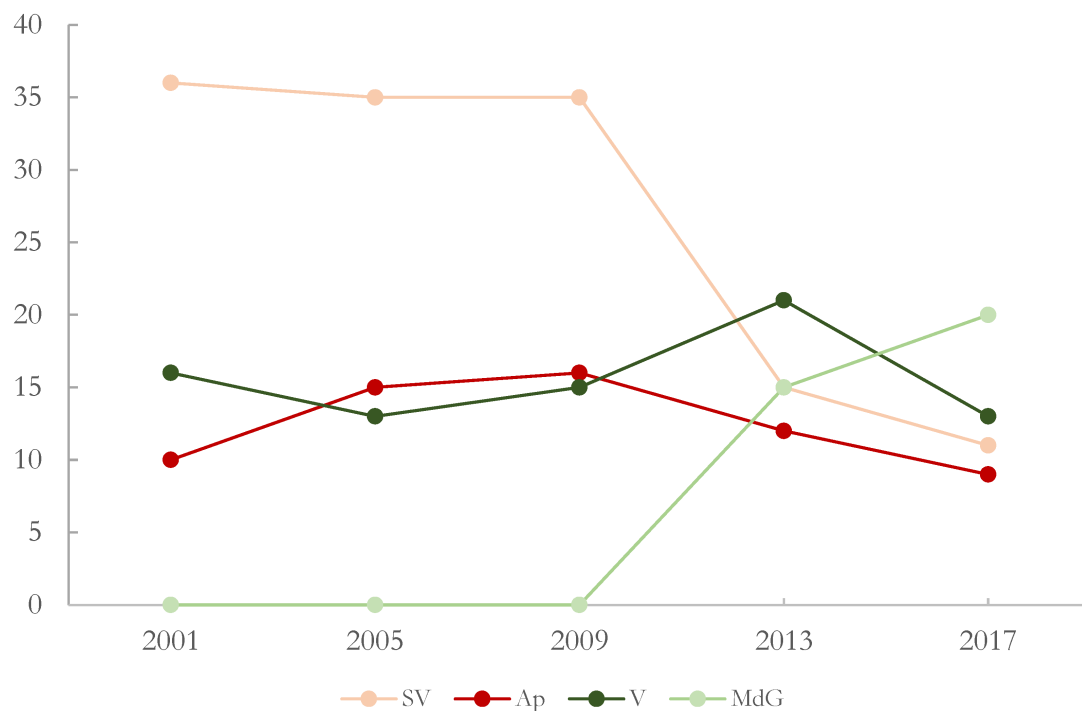
Figur 5. Barne- og familiepolitikk. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 2001–2017.

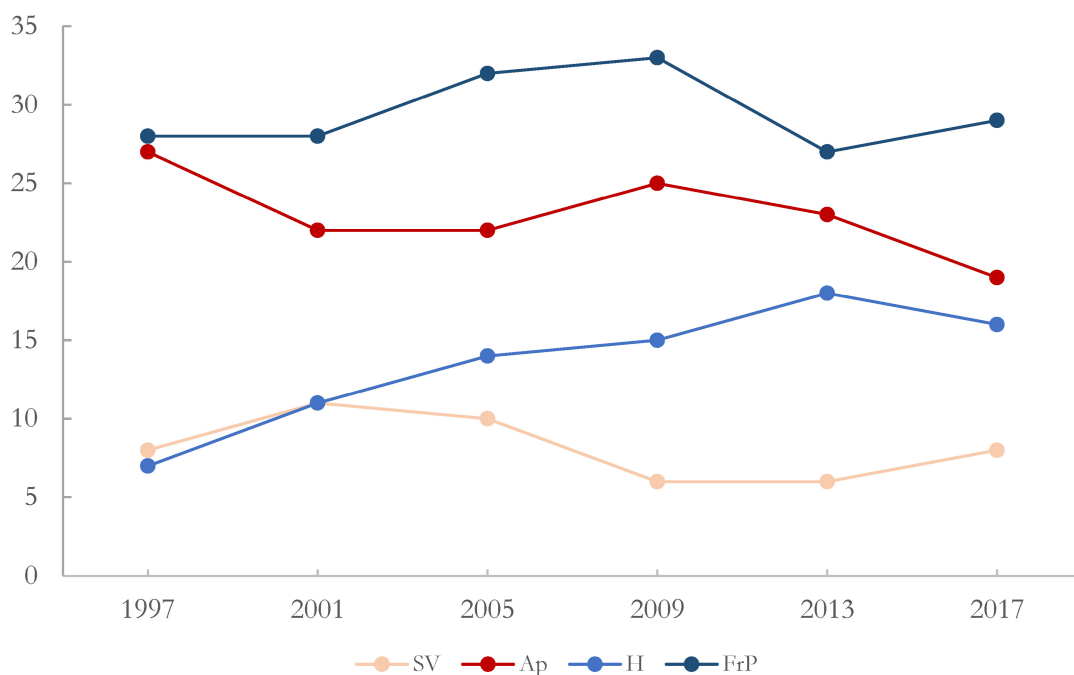
Figur 6. Skole- og utdanningspolitikk. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 2001–2017.

Videre viser vi utviklingen for de nye, såkalte postmaterielle sakene: klima- og miljøpolitikk og innvandring. Klimasaken illustrerer godt hvordan sakseierskap i norsk politikk kan endre seg nokså drastisk (figur 7). I flere tiår skilte Norge seg ut i europeisk kontekst på grunn av fraværet av et rendyrket miljøparti (Allern, Heidar & Karlsen, 2015). Klima og miljø var tradisjonelt sett en kjernesak for SV og Venstre, som «eide» saksfeltet på hver sin fløy. Frem til 2009 mente over en tredjedel av norske velgere at SV hadde best politikk. Etter at MDG gjorde inntog i norsk politikk og kom inn på Stortinget i 2013, ble derimot konkurransen om klima- og miljøpolitikk hardere. Vi ser at SVs sakseierskap falt i 2013, og at Venstres sakseierskap ble redusert, særlig ved det siste valget. I 2017 var det Miljøpartiet De Grønne som hadde høyest sakseierskap til klimasaken: 20 prosent av norske velgere mente at miljøpartiet hadde best politikk på feltet.

Når det gjelder innvandringsspørsmålet, er det mer stabilt. Et flertall av velgerne har hatt høyest tillit til Fremskrittspartiet gjennom hele perioden. Merk igjen at dette er høyere enn partiets oppslutning generelt; mellom 25 og 30 prosent mener at FrP har best politikk på innvandringsfeltet. Videre har også Høyre og Arbeiderpartiet relativt høy tillit hos velgerne, mens SV inntar posisjonen som sakseier blant partiene med en mer innvandringsliberal politikk.

Figur 7. Klima- og miljøpolitikk. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 2001–2017.

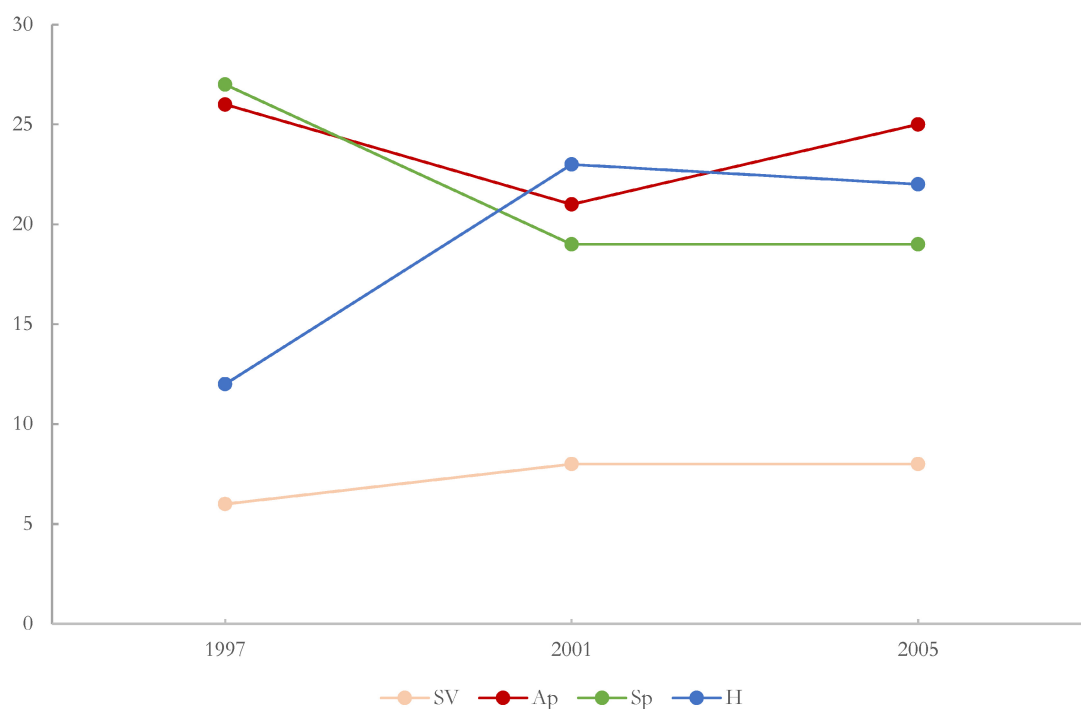
Figur 8. Innvandring. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 1997–2017.

Eierskap til EU-saken

Til sist: Hvilke partier har ifølge velgerne best politikk når det gjelder Norges forhold til EU? Fordi spørsmålet om norsk EU-medlemskap har blitt stadig mindre aktuelt over tid, og veldig få etter hvert nevnte EU-saken som en viktig sak for stemmegivning, har ikke spørsmå-

let vært med i Valgundersøkelsen siden 2005. Vi studerer derfor utviklingen fra 1997 til 2005. Velgerne evaluerer det slik at Senterpartiet, Høyre og Arbeiderpartiet har best politikk; partier som alle antar litt ulike standpunkt til Norges EU-tilknytning. Videre er det – igjen – en høy andel av velgerne som ikke vet eller synes at ingen partier har god politikk (tallene ikke vist i figuren), noe som er vanlig når et saksområde ikke er aktuelt og i liten grad opptar velgerne. Likevel har diskusjoner knyttet til Brexit, arbeidsinnvandring og Norges suverenitet innenfor EØS-rammeverket satt sitt preg på norsk offentlig og politisk debatt de siste årene. EU-saken fortsetter med andre ord å prege norsk politikk.

Figur 9. EU. Sakseierskap blant de fire største partiene. Prosent av velgerne, 1997–2005.

Konklusjon

Velgernes dagsorden er et resultat av komplekse samspill mellom fundamentale, historiske endringsprosesser, partienes strategiske ønsker, mediernes prioriteringer og velgernes ønsker og behov – samt noen overraskelser. I denne forskningskommentaren har vi vist hvordan norske velgeres dagsorden mellom 1957 og 2017 på noen saksfelt har endret seg langsomt og inkrementelt, mens andre områder har vært preget av mer drastiske endringer fra et valg til et annet. På denne måten kan man si at velgernes dagsorden i bunn og grunn speiler den norske politiske historien for øvrig. Noen klassiske saksfelt – som skatt og avgift, økonomisk politikk, distriktspolitikk og ulike velferdsspørsmål – har opptatt velgerne nesten kontinuerlig over 60-årsperioden vi har studert, mens andre områder – som utenrikspolitikk og boligpolitikk – gradvis har mistet sin plass på dagsorden. På samme tid har flere nye velferdsspørsmål blitt viktige etter hvert som kvinner har inntatt arbeidsmarkedet og nordmenn har blitt stadig høyere utdannet. Saker som knytter seg til globalisering og modernisering mer generelt – som innvandring og klima- og miljøpolitikk – har også blitt viktigere for norske velgere. Vi har også sett at dagsorden kan fravike vante mønstre ganske fundamentalt hvis enkeltsaker seiler opp som avgjørende, som med EU-spørsmålet og valget i 1993.

Kampen om dagsorden – og endringene i den – er viktig på flere vis. På den ene siden er dagsorden grunnleggende for partienes oppslutning, og det finnes betydelig mobiliserings-

potensial knyttet til partienes sakseierskap. På den andre siden er også spørsmålet om de politiske sakene dypest sett et spørsmål om demokratisk representasjon. Hva velgere oppfatter som viktig for deres nåtidige og fremtidige velferd, og partienes evner til å tilby politiske løsninger som speiler dette, er viktig for politikkenes legitimitet. Hvordan årets valg vil spille seg ut, særlig når det gjelder det første spørsmålet, vet vi fortsatt ikke. Denne forskningskommentarens historiske tilbakeblikk har vist at vi nok kan forvente oss at noen grunnleggende politiske problemstillinger vil bli diskutert, men også at valgkamper speiler den økonomiske og samfunnsmessige konteksten de tross alt finner sted i. Med andre ord er det gode grunner til å følge godt med også i årets valgkamp.

Vi vil takke vitenskapelig assistent Christine Bangum for hennes innsats med å tilrettelegge og kode dataene som benyttes i artikkelen.

Referanser

- Allern, E.H., Heidar, K. & Karlsen, R. (2015). *After the mass party: Continuity and change in political parties and representation in Norway*. Maryland, USA: Lexington Books.
- Annaniassen, E. (1991) *Boligsamvirkets historie i Norge*. Bind 1. Oslo: Gyldendal
- Ansell, B.W. (2019). The politics of housing. *Annual review of political science*, 22, 165–185. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050317-071146>
- Baumgartner, F.R., Green-Pedersen, C. & Jones, B.D. (2006). Comparative studies of policy agendas. *Journal of European Public Policy*, 13(7), 959–974. <https://doi.org/10.1080/13501760600923805>
- Bergh, J., Haugsgjerd, A. & Karlsen, R. (2020). *Valg og politikk siden 1945*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bergh, J., Haugsgjerd, A. & Karlsen, R. (2021). *Issue ownership and Vote Choice. Accounting for of the Causal Relationship*. Paper presented at the 117th American Political Science Association meeting.
- Bergh, J. & Karlsen, R. (2019). «Politisk dagsorden og sakseierskap ved stortingsvalget 2017». I J. Bergh & B. Aardal (red.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget 2017*. (s. 27-43). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bjørklund, T. (2005) *Hundre år med folkeavstemninger. Norge og Norden 1905–2005*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørklund, T. (2020) «Fra gjenreisningsvalg til velferdsvalg». I J. Bergh, A. Haugsgjerd & R. Karlsen (red.), *Valg og politikk siden 1945* (s. 40-54). Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Budge, I. & Farlie, D. (1983). *Explaining and predicting elections: Issue effects and party strategies in twenty-three democracies*. Oxfordshire: Taylor & Francis.
- Dahl, R. A. (2000). *On democracy*. New Haven, Connecticut: Yale University press.
- Ford, R. & Jennings, W. (2000) The changing cleavage politics of Western Europe. *Annual Review of Political Science*, 23, 295-314. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Gitmark, H. (2020) *Det norske hjem. Fra velferdsgode til spekulasjonsobjekt*. Oslo: Res Publica.
- Gleditsch, N.P. & Hellevik, O. (1977) *Kampen om EF*. Oslo: Pax forlag
- Hagen, C.I. 2020: «FrPs gjennombrudd» I J. Bergh, A.H. Haugsgjerd og R. Karlsen (red). *Valg og politikk siden 1945* (s. 250-258). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25(1), 109–135. <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1310279>
- Inglehart, R. (1971) 'The silent revolution in Europe: intergenerational change in post-industrial societies', *American Political Science Review*, 65(4), 991–1017. <https://doi.org/10.2307/1953494>
- Iyengar, S. & Kinder, D.R. (1987). News that matters: Agenda-setting and priming in a television age. *News that Matters: Agenda-Setting and Priming in a Television Age*.
- Jenssen, A. T. (2020) «Norske holdninger etter 1945 – et verdikonservativt tilbakeslag?» I J. Bergh, A.H. Haugsgjerd og R. Karlsen (red). *Valg og politikk siden 1945*. (s. 55-76). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Karlsen, R. (2004). Valgkamp i flerpartisystem – aktualisering av saker og kamp om eierskap. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45, 611–635. <https://doi.org/10.18261/issn1504-291x-2004-04-01>

- Kitschelt, H. (1994). *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511622014>
- Kriesi, H. & Lachat, R. (2006). Globalization and the transformation of The National political space: six European countries compared. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921–56. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1514444>
- Lipset, S.M. & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction. I S.M. Lipset & S. Rokkan (red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (s. 1–64), Toronto: The Free Press.
- McCombs, M.E. & Shaw, D.L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, 36(2), 176–187. <https://doi.org/10.1086/267990>
- Norris, P. & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Petrocik, J.R. (1996). Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study. *American journal of political science*, 825–850. <https://doi.org/10.2307/2111797>
- Saglie, J. & Allern, E. (2020) «Et åpnere partisystem?» I J. Bergh, A.H. Haugsgjerd og R. Karlsen (red). *Valg og politikk siden 1945* (s. 182–194). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Stein, J., Folkestad, B., Aars, J. & Christensen, D.A. (2020). The 2019 local and regional elections in Norway: The periphery strikes again. *Regional & Federal Studies*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/13597566.2020.1840364>
- Stokes, D.E. (1963). Spatial models of party competition. *The American Political Science Review*, 57(2), 368–377. <https://doi.org/10.2307/1952828>
- Valen, H. (1992) *Valg og politikk*. Universitetsforlaget.
- Valen, H. (1999). Fra klassekamp til kampen om dagsorden. Norsk valgforskning gjennom 40 år. *Nytt norsk tidsskrift*, 16(4), 271–284.
- Valen, H. & Rokkan, S. (1974). Norway: Conflict Structure and Mass Politics in a European Periphery. I R. Rose (red.), *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*. New York: Free Press.
- Walgrave, S., Lefevere, J. & Nuytemans, M. (2009). Issue ownership stability and change: How political parties claim and maintain issues through media appearances. *Political Communication*, 26(2), 153–172. <https://doi.org/10.1080/10584600902850718>
- Aalberg, T. (2020) «Medienes betydning for valg og politikk i Norge» I J. Bergh, A.H. Haugsgjerd og R. Karlsen (red). *Valg og politikk siden 1945*. (s. 195–209). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Aardal, B. (1990). Green Politics: A Norwegian Experience 1. *Scandinavian Political Studies*, 13(2), 147–164. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.1990.tb00434.x>
- Aardal, B. (1994), The 1994 Storting Election: Volatile Voters Opposing the European Union. *Scandinavian Political Studies*, 17:171–180. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.1994.tb00055.x>
- Aardal, B., Krogstad, A. & Narud, H.M. (red.) (2004). *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg

Tabell V1. Spørsmålsformuleringer til grunn for viktigste sak, 1957 til 2017.

År	Beskrivelse av rapporterte tall	Spørsmålsformulering	Svarkategorier	Antall saker
1957	Prosentandel som har nevnt saken som viktig.	Hva vil De si er de tre viktigste spørsmålene det står strid om mellom partiene ved dette valget?	Åpent spørsmål	Mulig å nevne tre saker i prioritert rekkefølge
1965	Se spm. i 1969: Respondentene ble spurt om hele Stortingets og regjeringens saksfelt før de ble bedt om å velge hvilken av sakene som var viktigst for dem selv.		Åpent spørsmål	Én sak
1969	Prosent som oppgir dette som saken som opptar dem mest.	Først er respondentene stilt spørsmål om en sak som «er så viktig for denne delen av landet at Storting og regjering burde gjøre noe med den i de nærmeste årene». (Her det mulig å svare opptil tre saker i prioritert rekkefølge). Så blir respondentene bedt om å se på hele saksfeltet til Stortinget og regjeringen (både innenriks og utenriks) og spurt om hva som bør tas opp når det nye Stortinget trer sammen etter valget (opptil tre svar mulig i prioritert rekkefølge). Til slutt blir de spurt hvilken av disse (opptil seks) sakene som opptar respondentene mest (kun ett svar mulig). Fordelingen i tabellen viser svarene på det siste spørsmålet.	Åpent spørsmål	Én sak
1973	Prosent som fikk inntrykk av at dette var viktigste eller nest viktigste sak for partiene i valgkampen, av de som svarte minst én sak.	1) «Når vi ser tilbake på valgkampen i år, hvilken enkelt sak fikk De inntrykk av at det stod størst strid om mellom partiene?» 2) «Og hvilken vil De si var nest viktigst?»	Åpent spørsmål	Mulig å svare inntil to saker
1977 til 2017	Viktigste sak blant de som har oppgitt en eller to saker som var viktig for stemmegivning.	«Kan du nevne en eller to saker som var viktig for din egen stemmegivning?»	Åpent spørsmål	Mulig å svare inntil to saker